

การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม
ในจังหวัดศรีสะเกษ
Community Promotion to Create Social and Cultural Stability
in Sisaket Province

สุทัศน์ ประทุมแก้ว¹, พระกัญจน์ แสงรุ่ง², อุทัย ภูคคหิน³
Suthat Pratoomkeaw¹, Phrakhan Saengrungru², Uthai Phookodhin³

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 2561

E-mail : suthatpar.b@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการส่งเสริมสัมมาชีพในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ 3) วิเคราะห์การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง ผู้นำทางจิตวิญญาณ/ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำด้านการพัฒนา รวมทั้ง 36 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ประกอบสัมมาชีพควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ในการดำเนินชีวิตหลัก สัมมาชีพ ถือเป็นหลักธรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติของบุคคล ผู้มุ่งหวังผลแห่งความสุขในดำเนินชีวิต การสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นการ ปฏิบัติตามหลักสัมมาชีพจะต้องกระทำอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมและกฎหมายที่ทางรัฐบาลได้ประกาศใช้โดย ยึดความสุจริตทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ ที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของความโลภ ความโกรธ และความหลง อัน เป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคมสำหรับชาวพุทธระเบียบที่ควบคุมความประพฤติของ

^{1,2} อาจารย์ระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2} Graduate teachers Sisaket Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

³ Teacher Bachelor of Arts Program in Philosophy Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus, Thailand.

* ได้รับบทความ: 4 มีนาคม 2562; แก้ไขบทความ: 1 ตุลาคม 2562; ตอรับการตีพิมพ์: 21 ตุลาคม 2562

Received: March 4, 2019; Revised: October 1, 2019; Accepted: October 21, 2019

คนและกิจการของชุมชนให้เรียบร้อยดังมานั้นว่า ศีล เนื่องจาก ศีล เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดความมั่นคงทางวัฒนธรรมของสังคม การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ จึงเป็นหลักในดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกายทางวาจา และทางจิตใจ อีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญา ให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ การดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีพยังมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่น และมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครอง การเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่น ๆ ให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : 1. การส่งเสริมสัมมาชีพ 2. การสร้างความมั่นคง 3. สังคมวัฒนธรรม

ABSTRACT

The objectives of this research were to 1)study the promotion of the teachings that appear in the Buddhist scriptures. 2)study the creation of social security in Si Sa Ket Province. 3)To analyze the promotion of the community's livelihood to create social and cultural stability in Sisaket Province. With the scope of area studies including Khukhan District, Pho Si Suwan District, And Mueang Sisaket District. The sample group used in the research was the village leaders, Spiritual leaders/villagers, Development leader, Including 36 images/ person. The tools used in the research are descriptive interview form.

The research found that Promoting the community's livelihood for social security and culture. It is essential that the practitioner should apply Buddhism principles in life. The principle of life is considered an important principle in Buddhism. Practice of people who aim for the happiness of life. The creation of social security in Sisaket province. It is a principle that must be done in the framework of morality and laws that the government has adopted. By adhering to honesty both physically, verbally and mentally. That does not fall into the power of greed, anger and delusion. Which causes trouble for themselves and society for Buddhists, it is a regulation that governs the behavior of people and the affairs of the community. Because the sacrament is a link to the cultural stability of the society. Promoting the community's livelihood for social security in Sisaket Province. Therefore is the principle of living with ethical values in the development of the quality of life of people, both physically, verbally and mentally. As well as creating value for the development of intelligence To know to think logically in life. In addition Living according to the principles of occupation is also an ethical value to support and promote the quality of life of others. And has value for the development of society as a whole, including

government, politics, economy. As well as supporting the development of other ethical and social systems to be stronger and more stable. Which will lead to more goals that contribute to the overall happiness of people in society.

Keywords : 1. Life Promotion 2. Creating Stability 3. Social Cultural

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

สังคมชนบทโดยทั่วไปได้ถูกวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นเข้ารุกราน สังคมชนบท ถูกเปลี่ยนเข้าสู่ยุคพัฒนาทางวัตถุอย่างฉับพลัน ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นถูกเหยียบย่ำว่าเป็นของต่ำทราบล้าสมัย เยาวชนและคนรุ่นใหม่หลงใหลกระแสวัฒนธรรมภายนอกจนหลงลืมวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตนเอง ประเพณีที่ยังปฏิบัติกลายเป็นเพียงเครื่องสนองความบันเทิงที่ฉาบฉวย กุศโลบายดั้งเดิม คือ (1)การปลูกฝังจิตสำนึกทางสังคม (2)วัฒนธรรมถูกละเลย (3)สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา สูญเสียบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่ที่พึงจะได้รับ นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ค่านิยมที่ตึงตังและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย มีการสืบทอดน้อย ระบบคุณค่าของสังคมในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือกันเริ่มเสื่อมถอย เนื่องจากกิจกรรมประเพณีที่ดำเนินไปเพื่อส่วนรวมไม่ได้รับการเอาใจใส่ ซึ่งในที่สุดอาจนำมาสู่ภาวะของการล่มสลายทางวัฒนธรรมที่บรรพชนใช้เวลาสั่งสมมายาวนานได้สิ้นสุดลงในที่สุด จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการเอาใจใส่ การพัฒนาต่างๆ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคง หาใช่การพัฒนาที่ขาดจากฐานเดิมซึ่งจะทำให้สั่นคลอนได้ง่าย (ประเวศ วะสี, 2536 : 33) ทั้งนี้ให้อยู่ในบริบทของสังคมและชุมชนทั้งของอดีตและปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนตามที่เป็นจริง มีการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่อย่างเหมาะสม(ยุทธภักดิ์ เตชะแก้ว, 2540 : 21-22) ย่อมจะสามารถดำรงสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามให้มั่นคงต่อไปได้

สังคมในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์ สังคมและเทคโนโลยี ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันทำให้เกิดปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และประชาชนทุกระดับ ประสบปัญหาต่างๆ ปัญหาที่สำคัญ คือ เกิดจากประชาชนในระดับรากหญ้าซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศ รัฐบาลได้มองเห็นความสำคัญของปัญหานี้จึงได้มีการพัฒนาประเทศที่เน้นไปที่การส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในประเทศได้ อยู่ดี กินดี มีอาชีพ และรายได้ รวมทั้งมีสุขภาพร่างกายที่ดี มีการส่งเสริมผ่านทางโครงการต่างๆ โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้กำกับดูแล พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อด้านพุทธศาสนา โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรงยึดเหนี่ยว หลักการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่ร่วมกันของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา จากการศึกษาประวัติศาสตร์ในแต่ละจังหวัด พบว่า จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชาชนส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนและนับถือผีมาแต่เดิม และยังเป็นมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมกันอยู่ 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย (สงวน บุตรราช,

2562 : สัมภาษณ์) กลุ่มชาติพันธุ์เขมร (ขวัญชัย ไชยโพธิ์, 2562 : สัมภาษณ์) กลุ่มชาติพันธุ์ลาว (ผ่องศรี ไยเม้า, 2562 : สัมภาษณ์) และกลุ่มชาติพันธุ์เยอ (อินทร์ คุณคำ, 2562 : สัมภาษณ์) ทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์นี้ต่างก็มีภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อรวมถึงระบบความคิดเป็นของตนเอง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ถึงแม้วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์จะแตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันก็คือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักธรรมมีไว้สำหรับปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับความเชื่อเดิมในการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์

การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน มีการพัฒนาสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่จะดีหรือไม่ดีของชุมชนขึ้นอยู่กับแนวทางแก้ปัญหาที่เรียกว่า “วิธีการแก้ปัญหาแบบพุทธ” โดยเน้นที่หลักการกับแง่ของคำสอน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2525 : 917) ซึ่งพุทธศาสนามองว่าปัญหาเกิดขึ้นเริ่มที่จิตใจของคน การแก้ปัญหาจึงเน้นเนื้อหาของคำสอนที่เกี่ยวกับจิตใจ ส่วนปัญหาทั่วไปของชุมชนก็จะมีด้านคำสอนระดับศีลคอยรักษากายและจิตใจ คำสอนต่างๆ เหล่านี้ พระพุทธศาสนาจะมีความผูกพันกับชุมชนจนกลายเป็นความเชื่อสำหรับการดำเนินชีวิตในชุมชน และที่สำคัญคำสอนทางพระพุทธศาสนายังเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม ที่สามารถเป็นหลักเพื่อการเสริมสร้างการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ที่นับถือพระพุทธศาสนา เป็นประเด็นที่สำคัญที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามพระพุทธศาสนา ว่าเป็นสิ่งที่มีค่าที่ควรแก่การศึกษาแล้วไปปรับปรุงพัฒนาแก้ไขให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนต่อไปภายภาคหน้าได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการส่งเสริมสัมมาชีพในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษาการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ได้ศึกษาการส่งเสริมสัมมาชีพในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
- 3.2 ได้ทราบถึงการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ
- 3.3 ได้วิเคราะห์การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ
- 3.4 ได้มีการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนด้วยการศึกษาจากการส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษและเป็นแนวทางให้หน่วยงานต่างๆ ผู้นำชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม

ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยต้องศึกษาเพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการสร้างเกณฑ์ชี้วัดในการส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคม วัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ การพัฒนาเกณฑ์ชี้วัดทั้งในระดับนโยบาย ปัจเจกบุคคล ชุมชน องค์กรในพื้นที่ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

4.1 ทำการศึกษาและคัดเลือกพระสงฆ์ องค์กร ชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการส่งเสริม สัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ

4.2 ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร จำนวน 3 พื้นที่ในจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ อำเภออุษณห์ อำเภอ เมือง และอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ

4.3 ดำเนินการศึกษาวเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด รูปแบบ องค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในการส่งเสริม สัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษในลักษณะของ การวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวจัย

4.4 นำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ องค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในการส่งเสริม สัมมาชีพของชุมชนเพื่อ การสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ และการพัฒนาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวจัยมาเผยแพร่ให้ภาครัฐ คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ รับทราบ

4.5 วิเคราะห์การส่งเสริม สัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมใน จังหวัดศรีสะเกษ ตามองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการส่งเสริม สัมมาชีพของ ชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ ของการทำงาน รวมถึงการสร้างเกณฑ์การปฏิบัติ (Benchmark) ที่สามารถนำไปสู่กระบวนการศึกษาที่เกี่ยวข้อง กับเกณฑ์ชี้วัดในการส่งเสริม สัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัด ศรีสะเกษในระดับต่างๆ ได้

4.6 สรุปผลการศึกษาวจัย และข้อเสนอแนะทั้งในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และในระดับ ปัจเจกบุคคล

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเลือกสถานที่ในการวิจัยโดยศึกษาชุมชนในลักษณะองค์รวม (Holistic Approach) เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในกรณีของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้รู้และผู้ปฏิบัติ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่าง แบบสุ่มจากการสนทนา (Snowball) ในกรณีของผู้ให้ข้อมูลทั่วไป โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์ด้านจำนวน และคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลไว้ล่วงหน้าพอสังเขปดังนี้ 1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย ผู้นำ หมู่บ้านฝ่ายปกครอง ผู้นำทางจิตวิญญาณ/ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำด้านการพัฒนา และนักวิชาการ รวมเป็นผู้ ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวนทั้งสิ้น 10 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบ

ด้วย ผู้นำชุมชน พระภิกษุ/ผู้นำทางพระพุทธศาสนารวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 10 รูป/คน การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์องค์ความรู้ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมการส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านและชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคลต่อไป

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลศึกษาการส่งเสริมสัมมาชีพที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาพบว่า พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อด้านพุทธศาสนา โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรงยึดเหนี่ยว หลักการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่ร่วมกันของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจึงล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา จากการศึกษาประวัติศาสตร์ในแต่ละจังหวัด พบว่า จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชาชนส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนและนับถือผีมาแต่เดิม และยังเป็นมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมกันอยู่ 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์ลาว และกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์นี้ ต่างก็มีภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อรวมถึงระบบความคิดเป็นของตนเอง ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ถึงแม้วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์จะแตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันก็คือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักธรรมมีไว้สำหรับปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับความเชื่อเดิมในการดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์

5.2 ผลศึกษาการสร้าง ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ในปัจจุบันทางภาครัฐได้ดำเนินการจัดโครงการสร้างสัมมาชีพชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขึ้น ภายใต้การบูรณาการความร่วมมือของภาครัฐโดยใช้พื้นที่เป้าหมายตามพื้นที่ในความรับผิดชอบของยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท จำนวน 23,589 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครัวเรือนในหมู่บ้านเป้าหมาย มีโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาอาชีพให้เกิดสัมมาชีพชุมชนการส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน เป็นภารกิจตามนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพื่อสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐ โดยการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านเป้าหมาย ด้วยกระบวนการให้ชาวบ้านสอนชาวบ้าน เพื่อให้ครัวเรือนที่เข้ารับการฝึกอาชีพ มีความรู้สามารถนำไปปฏิบัติประกอบเป็นอาชีพ สร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและต่อยอดสู่การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพแบบยั่งยืนต่อไป โดยมุ่งเน้นยกระดับเศรษฐกิจฐานราก นั่นคือ “รายได้” ที่ต้องทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยมีเป้าหมาย คือ ประชาชนได้รับการพัฒนาอาชีพและมีรายได้ ให้ชาวบ้านสอนชาวบ้านในสิ่งที่เขาอยากทำ

ฝึกปฏิบัติจริงสามารถนำไปเป็นอาชีพได้ โดยมีวิทยากรสัมมาชีพชุมชนเป็นผู้ฝึกสอน ให้เกิดการต่อยอดผลิตภัณฑ์ขึ้นมาเข้าสู่ระบบ OTOP เพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชนส่งผลให้เศรษฐกิจฐานรากเติบโตไปได้อย่างมีคุณภาพ

5.3 ผลการวิเคราะห์การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม ในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ จึงเป็นกระบวนการหนึ่งเพื่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน หมายถึง การมีสุขภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ที่มีความสุข การกินดีอยู่ดี มีเศรษฐกิจที่มั่นคง ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ และมีการดำเนินชีวิตในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีได้อย่างเหมาะสม ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ด้าน กล่าวคือ 1)ด้านร่างกาย 2)ด้านจิตใจ 3)ด้านสัมพันธภาพทางสังคม 4)ด้านสิ่งแวดล้อม และ 5)ด้านความมั่นคงในชีวิต ชุมชนถือได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่ควรได้รับการดูแลเอาใจใส่จากรัฐ เนื่องจากชุมชนมีหลายระดับ หลายชนชั้น และหลายเผ่าพันธุ์ เพื่อให้วิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีหลักประกันทางสังคมที่แน่นอน ได้รับการคุ้มครองสิทธิอย่างถูกต้อง ปัจจัยมีผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านร่างกาย (2) ปัจจัยด้านจิตใจ (3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ความสุขอันเกิดจากความเป็นอยู่ที่ดี สภาพแวดล้อมที่ดี มีความผูกพันที่ดีทั้งในครอบครัวและสังคมเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน สิ่งเหล่านี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการอยู่ร่วมกัน ปัจจุบันในหลายๆ ประเทศรวมทั้งประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกันมากขึ้นเพราะหากประชากรในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดี การส่งเสริมประชาธิปไตยชาวบ้านในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ในด้านอาชีพ และการแพทย์พื้นบ้านจากผู้ชำนาญการก็จะส่งผลต่อชุมชน สร้างรายได้สู่ชุมชน เป็นผลให้การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม มีกระบวนการที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 ผลศึกษาการส่งเสริมสัมมาชีพที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาพบว่า การนิยามความหมายของสัมมาชีพหรือสัมมาอาชีพะที่แพร่หลายอยู่ทั่วไปนั้น ก็ดูจะมีปัญหาไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากการที่นักวิชาการมักจะมีคำอธิบายเกี่ยวกับสัมมาอาชีพะว่า ได้แก่ การละเว้นอาชีพที่เรียกว่า “มิจฉาณิชา” 5 ประการ ประกอบด้วย (1)การค้าขายศัสตราวุธ (2)การค้าขายสัตว์ (3)การค้าขายเนื้อ (4)การค้าขายของมีเนมา และ (5)การค้าขายยาพิษ ผู้วิจัยเห็นว่าแม้เราจะยอมรับตรงกันว่าอาชีพทั้ง 5 นี้จัดว่าเป็นมิจฉาอาชีพะ (การละเว้นอาชีพเหล่านี้จึงเป็นสัมมาอาชีพะ) แต่การอธิบายทำนองนี้มักเป็นการอธิบายตามๆ กันมา อย่างไม่พยายามสร้างความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นอย่างที่เราควรจะเป็น และไม่มีการตระหนักหรืออุกคิคว่า การอธิบายเช่นนี้มี “ช่องโหว่” ที่ทำให้เกิดข้อโต้แย้งอย่างไรบ้างสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน (2559 : 47) ที่ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้สัมมาอาชีพะเพื่อลดปัญหาการค้าโก่งหนทางการค้า พบว่า สัมมาอาชีพะเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ตนดำรงอยู่ในศีลสำหรับดำเนินชีวิต ซึ่งนับได้ว่าเป็นทั้งศีลระดับธรรมและระดับวินัย บุคคลผู้ประกอบตนตามหลักสัมมาอาชีพะ ย่อมเชื่อว่าเป็นผู้รักษาศีลอยู่ในตัวด้วย โดยเฉพาะการป้องกันปัญหาการค้าโก่งผู้บริโภค ที่ต้องประกอบด้วยจริยธรรมอันมีสัมมาอาชีพะ เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ตรงตามหลักกฎหมายและจริยธรรม เพื่อพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภคให้ได้รับประโยชน์สูงสุดให้ได้

ใช้และได้ประโยชน์จากทรัพย์สินที่ตนได้รับจากการค้าขาย และยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหากษัตริย์ กิตติโสภณ (แช่หลี่) (2558 : 107) ที่ได้ศึกษาการสร้างความปลอดภัยกับงานวิจัยของ ข้าราชการกรมการมหาดไทย 5 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ศิลปะทั้ง 5 ข้อเป็นกฎระเบียบและเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน เพื่อป้องกันและภัยทำให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย หากคนในสังคมไม่เคารพในหลักของศีลแล้ว ความทุกข์เดือดร้อนก็จะกลายเป็นปัญหาของชีวิตและสังคม พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นให้มนุษย์ในสังคมสงบสุข สงบ มีเอกภาพ ความเสมอภาคบนหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิตโดยให้มีความรัก มีความเมตตาต่อสรรพชีวิตที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีปกติสุข ไม่เดือดร้อน เป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ซึ่งมีประโยชน์และอานิสงส์สืบไปอย่างต่อเนื่อง

6.2 ผลศึกษาการสร้างความปลอดภัยทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน เป็นภารกิจตามนโยบายที่สำคัญของรัฐบาลในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพื่อสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐ โดยการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านเป้าหมาย ด้วยกระบวนการขับเคลื่อนพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมอาชีพของประชาชนในหมู่บ้าน ด้วยกระบวนการให้ชาวบ้านสอนชาวบ้าน เพื่อให้ครัวเรือนที่เข้ารับการฝึกอาชีพ มีความรู้สามารถนำไปปฏิบัติประกอบเป็นอาชีพ สร้างรายได้ให้กับครัวเรือนและต่อยอดสู่การรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพแบบยั่งยืนต่อไป โดยมุ่งเน้นยกระดับเศรษฐกิจฐานราก นั่นคือ “รายได้” ที่ต้องทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยมีเป้าหมายคือ ประชาชนได้รับการพัฒนาอาชีพและมีรายได้ ให้ชาวบ้านสอนชาวบ้านในสิ่งที่เขาอยากทำ ฝึกปฏิบัติจริงสามารถนำไปเป็นอาชีพได้ โดยมีวิทยากรสัมมาชีพชุมชนเป็นผู้ฝึกสอน ให้เกิดการต่อยอดผลิตภัณฑ์ขึ้นมาเข้าสู่ระบบ OTOP เพื่อสร้างรายได้ให้ชุมชนส่งผลให้เศรษฐกิจฐานรากเติบโตได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับชัยวัฒน์ ปญญพงษ์(2545 : 75) ได้ให้ความหมายของการส่งเสริมคุณภาพชีวิตไว้ว่า “ชีวิตที่มีคุณภาพ หมายถึง ชีวิตที่ไม่เป็นภาระและไม่ก่อปัญหาทางสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความคิดและความสามารถที่ดำรงสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองได้อย่างถูกต้อง แก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่ซับซ้อนได้ สามารถหาวิธีการที่ชอบธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนประสงค์ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่” และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรกฤต เกื้อนช้าง และคณะ (2559 : 43-44) ที่ได้ศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมไทย ผลจากการศึกษาพบว่า ตามมาตรา 87 รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวคือ (1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติและระดับท้องถิ่น (2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ (3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพ หรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น (4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง (5) ส่งเสริมให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศักดิ์ศรี ไชยภูณิน(2558 : 225) ที่ได้ศึกษาพุทธศาสตร์การบริหารจัดการการดำเนิน

งานด้านวัฒนธรรมของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด กลุ่มจังหวัดร้อยแก่น สารสินธุ์ พบว่า สภาพปัญหาการบริหารจัดการมี 3 ส่วนคือ 1) ระบบราชการที่ไม่สามารถเอื้ออำนวยต่อการบริหารจัดการได้อย่างเต็มที่ 2) งบประมาณไม่เพียงพอต่อการดำเนินงานในพื้นที่ 3) ไม่สามารถส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของบุคลากรภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคีเครือข่าย และองค์กรที่เกี่ยวข้องได้อย่างเต็มที่

6.3 ผลการวิเคราะห์การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า การส่งเสริมคุณภาพชีวิตเป็นการปรับปรุงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวเราให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นการกระทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความเสมอภาค การกระจายสิทธิและเสรีภาพผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงทั้งด้านการเมือง การปกครอง การศึกษา สังคม และเศรษฐกิจ ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงหมายถึง การทำให้มีความเจริญ การทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เจริญ การทำให้เจริญต้องมีวิธีการคิด และทำให้สอดคล้องกับหนทางแห่งความเจริญ การเข้าใจสุขภาวะของชีวิตก็เปรียบเสมือนเป็นการเข้าไปศึกษาเรียนรู้ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย จิตใจ สังคม แม้กระทั่งปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญเลิศ อินทุพลญาณ และคณะ (2559 : 320) ที่ได้ศึกษาหมู่บ้านรักษาศีล 5 : รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของสังคมไทย” พบว่า การดำเนินชีวิตของชุมชนตามหลักศีล 5 หมู่บ้านต้นแบบ มีวิถีชุมชนดำรงวัฒนธรรมของตนเองไว้ การเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมภายนอกน้อยเมื่อเทียบกับหมู่บ้านภายนอกที่ได้ดำเนินชีวิตตามหลักศีล 5 ทั้งนี้เพราะความต้องการของสมาชิกชุมชนหมู่บ้านศีล 5 โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่าที่ตนสามารถหาได้ การปรับเปลี่ยนการประดิษฐ์ในชุมชน เช่น บ้าน วัด สถานที่สำคัญในชุมชน มีการปรับเปลี่ยนปลูกสร้างอย่างช้าๆ ความขัดแย้ง การแข่งขัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เน้นแก้ปัญหาทางสังคม แก้ปัญหาของชุมชน ให้มีสภาพที่ดีขึ้น เป็นต้น

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อนงานสัมมาชีพชุมชน โดยปรับปรุงงบประมาณในการส่งเสริมอาชีพให้เพียงพอและทั่วถึงทุกชุมชน จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอให้กับกลุ่มอาชีพ การขับเคลื่อนกระบวนการสัมมาชีพชุมชนให้เป็นไปตามขั้นตอน และการจัดสรรทรัพยากรต้องเพียงพอ เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และต้องมีระบบบริหารจัดการที่ดี

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 ควรมีการจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอให้กับกลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้นในชุมชน

7.2.2 ให้มีหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือในด้านงบประมาณให้โครงการมีความต่อเนื่อง

7.2.3 ควรให้งบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์แก่ผู้เข้าร่วมโครงการโดยตรงเพื่อที่จะได้วัสดุอุปกรณ์ที่ตรงตามความต้องการอย่างแท้จริง

7.2.4 วิทยากร และปราชญ์บางท่านยังไม่มีความพร้อม และยังไม่เข้าใจแนวทางการดำเนินงาน ขอให้ทำความเข้าใจให้ตรงกันก่อนเริ่มดำเนินโครงการ

7.2.5 การสนับสนุนเงินทุน ให้ความรู้ เทคนิค และวิธีการแก่ผู้เข้าร่วมโครงการ เน้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ลงมือปฏิบัติจริง

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 การศึกษาประเด็นเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ดูว่าอาชีพใดเข้าข่ายมีจรรยาอาชีพ หรืออาชีพใดดำเนินตามแนวทางแห่งสัมมาอาชีพะ มีหลักการในการตัดสินใจพิจารณาอย่างไร โดยอาจแยกพิจารณาในมุมมองของกฎหมายกับมุมมองทางศีลธรรม

7.3.2 การส่งเสริมสัมมาชีพของชุมชนเพื่อการพัฒนาความมั่นคงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม อย่างไร

8. เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ ปัญญาพงษ์. (2545). **การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ประเวศ วะสี. (2536). **แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิชา**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- ผ่องศรี ไยเม้า ผู้ให้สัมภาษณ์. 10 มกราคม 2562. ณ บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 3 บ้านหนองแปน ตำบล ผือใหญ่ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต). (2525). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- พระมหากษัตริย์ กิตติโสภา (แช่หล้า). (2558). **การสร้างความปลอดภัยของสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ. (2559). **หมู่บ้านรักษาศีล 5 : รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของสังคมไทย**. รายงานการวิจัย. ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุรศักดิ์ ปจฺจนตเสโน. (2559). **การประยุกต์ใช้สัมมาอาชีพะเพื่อลดปัญหาการฉ้อโกงทางการค้า**. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุทธภณธ์ เตชะแก้ว. (2540). **พิธีกรรมและระบบความเชื่อการล่ำฟ้าในภาคอีสาน**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรกฤต เกื้อนช้าง และคณะ. (2559). **รูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของชุมชนในสังคมไทย**. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศักดิ์ศรี ไชยภุณ. (2558). **ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด กลุ่มจังหวัดร้อยแก่น สารสินธุ์**. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอัยยวด. 4(1). 225-251.

สงวน บุตรราช ผู้ให้สัมภาษณ์. 24 มกราคม 2562. ณ บ้านเลขที่ 146 หมู่ที่ 18 บ้านทุ่งสว่าง ตำบลเมืองจันทร์
อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ

หอม พุกษา ผู้ให้สัมภาษณ์. 29 มกราคม 2562. ณ บ้านเลขที่ 229/1 หมู่ที่ 14 ตำบลห้วยเหนือ อำเภอ
เมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ

อินทร์ คำคำ ผู้ให้สัมภาษณ์. 9 กุมภาพันธ์ 2562. ณ บ้านเลขที่ 49/1 หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองคง อำเภอรามัน
จังหวัดศรีสะเกษ

9. คำขอบคุณ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ที่ให้คำแนะนำในการดำเนินการวิจัยขอขอบคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนผู้ร่วมวิจัยทุกรูป/คน ที่ช่วยแนะนำเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา มีคุณค่าสำหรับการนำไปใช้ปฏิบัติในการดำเนินชีวิต และเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป